ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪਿਤਾ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਬਦਲਾ

ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ

ਸਾਡਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਤਜਰਬਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਕਿਸੇ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਨਾਲ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਕਲੇਸ਼ ਪੈ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਕੋਈ ਟਪਲਾ-ਭੁਲੇਖਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।ਇਕ ਵਾਰੀ ਕੋਈ ਟਪਲਾ ਲੱਗਿਆ, ਫਿਰ ਕਈ ਵਿਗਾੜ ਬਣਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।ਗੁਆਂਢੀ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਜੰਗ ਜੁੱਧ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਟਪਲਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਕੇ ਵਧਦੇ ਵਧਦੇ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੇ ਉਚਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਜੇ ਉਹ ਚੰਗੀ ਨੀਅਤ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਜੇ ਉਸਦੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅੰਞਾਣਪੁਣਾ, ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀ ਜਾਂ ਬਦ-ਨੀਤੀ ਵਰਤੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਬੜਾ ਦੁਖਦਾਈ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।ਨੇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਤਲਵਾਰ ਦੀਨ ਰੱਖਿਆ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਲਕ ਦੇ ਹੱਥ ਤਲਵਾਰ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਖਉ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹੀ ਹਾਲ ਸਮਝੋ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਦੀ ਕਲਮ ਦਾ।ਜੇ ਇਹ ਕਲਮ ਕਿਸੇ ਭਲੇ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਕਲਮ ਨੂੰ ਚਲਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਤੰਗ ਦਿਲ ਮੁਤੱਸਬ ਮਨੁੱਖ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਭੀ ਮਿੱਟੀ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਨਾਟਕ ਕਾਰ ਸ਼ੈਕਸਪੀਅਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :- "Deep malice makes too deep incision" ਭਾਵ, ਜਿਤਨੀ ਹੀ ਡੂੰਘੀ ਈਰਖਾ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਉਤੇ ਵਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਉਤਨਾ ਹੀ ਡੂੰਘਾ ਜ਼ਖਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(2) ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਖੋਜ ਵਾਸਤੇ ਸਾਡਾ ਨਿਰਭਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਉਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਵਿਰੱਧ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਤੇ ਨਫਰਤ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ।ਜੋ ਜਾਬਰ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਹਾਮੀ ਸਨ।ਜੋ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਸੂਬੇ ਵਜ਼ੀਦ ਖਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਲੂਮ ਤੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਬੜਾ ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੰਦੇ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਜ਼ਾਲਮ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਨੇ ਕਿ ਵਜ਼ੀਦ ਖਾਂ ਵਰਗੇ ਜਰਵਾਨਿਆਂ ਦੀ ਸੋਧ ਕੀਤੀ।

ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਨਮੱਤੀ ਲੋਕ ਭੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਖੋਜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਟਪਲੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਟਪਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਟਪਲਾ ਇਹ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਅੰਦੋਲਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

(3) ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪੁਰਾਣਾ ਖਿਆਲ ਚੱਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਇਕ ਬੀਰ ਸਪੁਤਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।ਪਰ ਇਸ ਮਨੌਤ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ 'ਮਿਥ' ਮਿਥ ਲੈਣੀ ਇਕ ਭਾਰਾ ਟਪਲਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਤਲਵਾਰ ਫੜ੍ਹੀ ਸੀ।

ਇਸ ਟਪਲੇ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚਾਰਣੀਆਂ ਹਨ:-

(ੳ) ਕੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਮਜਬੂਰਨ ਕਤਲ ਹੋਏ ਸਨ?

(ਅ) ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜਾ ਗੁੱਸਾ ਮਨਾਇਆ?

(ੲ) ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸੀ?

(ਸ) ਕੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਲਿਖੀ ਸੀ?

(4) (ੳ) ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਜਲੂਮਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸ਼ਹਾਦਤ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ।ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਚੱਲ ਕੇ ਗਏ ਸਨ।ਜਦੋਂ ਆਪ ਸਮਾਣੇ ਪਹੁੰਚੇ (ਜੋ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ) ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਤੱਕ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। *ਸਮਾਣੇ ਦੇ ਪਠਾਣ ਭੀਖਨ ਖਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਟਿਕੇ ਰਹੋ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸੁਭਾਗਤਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਤੇ ਇਧਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹਿਲੀਏ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਣਗੇ।ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਥੇ ਲੁਕ ਕੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ।ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਪਏ ਸਨ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰਫ ਉਹ ਪੰਜ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਏ ਜੋ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋਣ।ਆਗਰੇ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪ ਹੀ ਕਰਾਇਆ ਸੀ।

(ਅ) ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਅੰਦੋਲਣ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਸੀ।ਆਪ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ;

ਹਰਣਾ ਬਾਜਾਂ ਤੈ ਸਿਕਦਾਰਾਂ ਏਨਾ ਪੜਿਆ ਨਾਉ॥ ਫਾਂਧੀ ਲਗੀ ਜਾਤਿ ਫਹਾਇਨ ਅਗੈ ਨਾਹੀ ਥਾਉ॥
ਸੋ ਪੜਿਆ ਸੋ ਪੰਡਤੁ ਬੀਨਾ ਜਿਨੀ ਕਮਾਣਾ ਨਾਉ॥ ਪਹਿਲੋ ਦੇ ਜੜ ਅੰਦਰਿ ਜੰਮੈ ਤਾ ਉਪਰਿ ਹੋਵੈ ਛਾਉ॥
ਰਾਜੇ ਸੀਹ ਮੁਕਦਮ ਕੁਤੇ॥ ਜਾਇ ਜਗਾਇਨ ਬੈਠੇ ਸੁਤੇ॥ ਚਾਕਰ ਨਹਦਾ ਪਾਇਨ ਘਾਉ॥ ਰਤ ਪਿਤ ਕੁਤਿਹੋ ਚਟਿ ਜਾਹੁ॥ ਜਿਥੈ ਜੀਆ ਹੋਸੀ ਸਾਰ॥ ਨਕੀ ਵਢੀ ਲਾਇਤਬਾਰ॥ 2॥ ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ ਪੰ:1288

(ੲ) ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਹਾਂਗੀਰ ਆਪ ਬਣਿਆਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਵੱਧ ਰਹੀ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਖਤਰਾ ਸੀ।ਤੁਜ਼ਕ ਜਹਾਂਗੀਰੀ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

"ਦਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਕਿ ਬਰ ਕਿਨਾਰੇ ਦਰੀਯਾਏ ਬਿਆਹ ਵਾਕਿ ਅਸਤ, ਹਿੰਦੂਏ ਬੂਦ, ਅਰਜਨ ਨਾਮ, ਦਰ ਲਿਬਾਸੇ ਪੀਰੀ-ਓ-ਸ਼ੇਖੀ।ਚੁਨਾਂਦੀ ਬਿਸਯਾਰੇ ਅਜ਼ ਸਾਦਾ ਲੋਹਾਨੇ ਹਿੰਦੂ, ਬਲਕਿ ਨਾਦਾਨੋ ਸਫੀਹਾਨੇ ਇਸਲਾਮ ਰਾ ਮੁਕੱਯਦੇ ਅਤਵਾਰੇ ਔਜ਼ਾਏ ਖੁਦ ਸਾਖਤਾ ਕੂਸੇ ਪੀਰੀ-ਓ-ਵਲਾਯਤ ਰਾ ਬੁਲੰਦ ਆਵਾਜ਼ਾ ਗਰਦਾਨੀਦਾ ਬੂਦ।ਵ ਊ ਰਾ ਗੁਰੂ ਮੀ ਗੁਫਤੰਦ।ਵ ਅਜ਼ ਅਤਰਾਫੋ ਜਵਾਨਿਬ ਗੋਲਾਨੇ ਗੂਲ ਪਰੱਸਤਾਂ ਬਦੂ ਰਜੂਹ ਆਵੁਰਦਾ ਇਹਤਕਾਦੇ ਤਮਾਮ ਬ ਊ ਅਜ਼ਹਾਰ ਮੀ ਕਰਦੰਦ।ਅਜ਼ ਸ਼ੀਹ ਚਹਾਰ ਪੁਸ਼ਤ ਊ ਈਂ ਦੁਕਾਨ ਰਾ ਗਰਮ ਮੀ ਦਾਸਤੰਦ।ਮੁੱਦਤਹਾ ਬਖਾਤਰ ਮੀ ਗੁਜ਼ੱਸ਼ਤ ਕਿ ਈਂ ਦੁਕਾਨੀ ਬਾਤਲ ਰਾ ਬਰਤਰਫ ਮੀ ਬਾਯਤ ਸਾਖਤ।ਯਾ ਊ ਰਾ ਦਰ ਜਿਰਗਾਏ ਅਹਲੀ ਇਸਲਾਮ ਦਰ ਬਾਯਦ ਅਵੁਰਦ।

ਭਾਵ-ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਹੈ, ਪੀਰਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਵੇਸ ਵਿਚ ਅਰਜਨ ਨਾਮ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਸੀ।ਜਿਸਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਸਗੋਂ ਮੂਰਖ ਤੇ ਬੇਸਮਝ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਆਪਣੀ ਰਹਿਤ ਬਹਿਤ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਲੀ ਤੇ ਪੀਰ ਹੋਣ ਦਾ ਢੋਲ ਬਹੁਤ ਉਚਾ ਵਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆਖਦੇ ਸਨ।ਸਭਨਾਂ ਤਰਫਾਂ ਤੋਂ ਫਰੇਬੀ ਠੱਗੀ ਪਸੰਦ ਲੋਕ ਉਸਦੇ ਪਾਸ ਆਕੇ ਠਹਿਰਦੇ ਸਨ।ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦੁਕਾਨ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ।ਢੇਰ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਉਠ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਝੂਠ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਸ (ਗੁਰੁ) ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਫਿਰਕੇ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(ਸ) ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਜੰਗ ਹੋਏ ਸਨ।

(ਹ) ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਸ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪਣੇ ਮਰਹੱਟੇ ਤੇ ਰਾਜਪੂਤ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਸ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਨੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ।

(5) ਕੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਕਤਲ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਮਨਾਇਆ ਸੀ?

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਆਪ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਦੀ ਖਾਤਰ ਜੋ ਬਚਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਲ ਵਿਖਾਇਆ, ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸਿਰ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਤਾ ਭੀ 'ਸੀ' ਨ ਕੀਤੀ।ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਉਸ ਅਕੀਦੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਬਚਾਣ ਲਈ ਕਰਾਮਾਤ ਵਿਖਾਲਣੋਂ ਭੀ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਰਖਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਇਤਨੇ ਸਹਿਮ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ 'ਠੀਕਰ' ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਖਰ ਕਦੇ ਭੱਜਣਾ ਹੀ ਹੈ।ਆਪ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ:-

ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾਕਾ॥ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ॥ਸਾਧਨ ਹੇਤਿ ਇਤੀ ਜਿਨਿ ਕਰੀ॥ਸੀਸੁ ਦੀਯਾ ਪਰੁ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ॥13॥ਧਰਮ ਹੇਤਿ ਸਾਕਾ ਜਿਨਿ ਕੀਆ॥ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰੁ ਸਿਰਰੁ ਨ ਦੀਆ॥ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਕੀਏ ਕੁਕਾਜਾ॥ਪ੍ਰਭ ਲੋਗਨ ਕਹ ਆਵਤ ਲਾਜਾ॥14॥ਦੋਹਰਾ॥ਠੀਕਰ ਫੋਰਿ ਦਿਲੀਸ ਸਿਰਿ ਪ੍ਰਭਪੁਰਿ ਕੀਯਾ ਪਯਾਨ॥ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਸੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰੀ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਆਨਿ॥15॥ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅਧਿ 5

(6) ਕੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸੀ?

(ੳ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨਾਲ ਕਈ ਜੰਗ ਲੜਨੇ ਪਏ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੰਗ ਇਹ ਹਨ-ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਜੁੱਧ, ਨਦੌਣ ਦਾ ਜੰਗ, ਹੁਸੈਨੀ ਜੰਗ, ਆਨੰਦਪੁਰ ਘੇਰਾ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਵਲੋਂ, ਆਨੰਦਪੁਰ ਵੱਡਾ ਘੇਰਾ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਵਲੋਂ, ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜੰਗ ਤੇ ਮੁਕਤਸਰ ਦਾ ਜੰਗ।

ਕਿਸੇ ਭੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।ਪਹਿਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ।

(ਅ) ਜਦੋਂ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹਾਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਵੈਰੀ ਦੀ ਭੱਜੀ ਜਾਂਦੀ ਫੌਜ ਉਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦਿੱਤੀ।ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੁੱਧ ਦਾ ਹਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਵਿਚ ਆਪ ਲਿਖਿਆ।ਉਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ-

ਭਜਿਯੋ ਸ਼ਾਹ ਪਾਹਾੜ ਤਾਜੀ ਤ੍ਰਿਪਾਯੰ॥ਚਲਿਯੋ ਬੀਰੀਆ ਤੀਰੀਆ ਨ ਚਲਾਯੰ॥ਜਸੋ ਡਢਵਾਲੰ ਮਧੁਕਰ ਸੁ ਸ਼ਾਹੰ॥ਭਜੇ ਸੰਗ ਲੈਕੇ ਸੁ ਸਾਰੀ ਸਿਪਾਹੰ॥20॥ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅਧਿ 6

ਨੋਟ:-ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਜੰਗ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ।ਇਹਨਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਵਲੋਂ ਖਿਰਾਜ ਨਾ ਪੁੱਜਣ ਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਮੀਆਂ ਖਾਂ ਫੌਜਦਾਰ ਨੂੰ ਪਹਾੜ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ।ਮੀਆਂ ਖਾਂ ਆਪ ਜੰਮੂ ਵੱਲ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਅਲਫ ਖਾਂ ਨੂੰ ਨਦੌਣ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ।ਅਜੇ ਇਕ ਸਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਰਿਆਸਤ ਨਾਹਨ ਵਿਚ ਖੋਟ ਵਰਤਿਆ ਸੀ।ਹੁਣ ਭੀੜ ਆ ਪੈਣ ਤੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੇ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗੀ।ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਕਰਤੂਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮਜਲੂਮ ਸਮਝ ਕੇ ਮੱਦਦ ਕਰ ਦਿਤੀ।ਨਦੌਣ ਜੰਗ ਹੋਇਆ ਅਲਫ ਖਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਹੋਈ ਸੰਨ 1690 ਵਿਚ।

(ੲ) ਜਗਤ ਦੀ ਜੁੱਧ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ।ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਉਮਤਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਰੁਹਾਨੀ ਆਗੂ ਜੁੱਧ ਸਮੇਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਮਾਲ ਖੋਹ ਲੈਣਾ, ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਬੱਚੇ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਲੈਣੇ, ਢੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਜਾਂ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਜੁੱਧ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮੇਂ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਮੀਰ ਦਾ ਡੋਲਾ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆਉਣ ਤੇ ਸਿੰਘ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੁਰਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਘਰ ਅਪੜਾਇਆ।ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਦਾ ਹੈ-

ਪੁਨਿ ਸਿੰਘਨ ਬੂਝੇ ਗੁਣਖਾਨੀ॥ ਸਕਲ ਤੁਰਕ ਭੁਗਵੈਂ ਹਿੰਦਵਾਨੀ॥ਸਿੱਖ ਬਦਲਾ ਲੇ ਭਲਾ ਜਣਾਵੈ॥ਗੁਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਕਿਉਂ ਵਰਜਿ ਹਟਾਵੈ॥ਸੁਣ ਸਤਿਗੁਰ ਬੋਲੇ ਤਿਸ ਬੇਰੇ॥ਹਮ ਲੇ ਜਾਨੋ ਪੰਥ ਉਚੇਰੇ॥ਨਹੀਂ ਅਧੋਗਤਿ ਬਿਖੈ ਪੁਚਾਵੈਂ॥ਯਾ ਤੇ ਕਲਮਲ ਕਰਨ ਹਟਾਵੈਂ॥

(ਸ) ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਆਪ ਭੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਆਚਰਨ ਬਾਰੇ ਖੁਦਿ ਲਿਖ ਗਿਆ ਹੈ।ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਚੌਥਾ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ।ਜਹਾਦ (ਮਜ੍ਹਬੀ ਜੰਗ) ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਲਾਇਆ।ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਕਲਾਤ ਦਾ ਖਾਨ ਭੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ।ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਮੁਨਸ਼ੀ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰ ਮੁਹੰਮਦ ਭੀ ਸੀ।ਜੰਗ ਦੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਹਾਲ ਉਸਨੇ ਇਕ ਕਿਤਾਬ 'ਜੰਗ ਨਾਮਹ' ਵਿਚ ਲਿਖੇ।ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਫਾਰਸੀ ਸ਼ੇਅਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ।ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰ ਮੁਹੰਮਦ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ 'ਸਗ' ਭਾਵ ਕੁੱਤਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ।ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਛੁਪਾਂਦਾ ਨਹੀਂ।ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਦਾ ਇਉਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ-

ਕਿ ਨ ਕੁਸ਼ਤੰਦ ਨਾ-ਮਰਦ ਰਾ ਹੇਚਗਾਹ॥ਗੁਰੇਜ਼ੰਦਹ ਰਾਹਮ ਨ ਗੀਰੰਦ ਰਾਹ॥46॥
ਜ਼ਰੋ ਜ਼ੇਵਰੇ ਜ਼ਨ ਬ-ਤਾਰਾਜ ਨੀਜ਼॥ਨ ਗੀਰੰਦਹ ਗਰ ਮੁਹਰਾ ਅਸਤ ਵ ਕਨੀਜ਼॥47॥
ਜ਼ਹਾਨਮ ਨ ਬਾਸ਼ਦ ਮਿਆਨੇ ਸਗਾਂ॥ਨ ਦੁਜ਼ਦੀ ਬਾਵਦ ਕਾਰਿ ਆਂ ਬਦ-ਰਗਾਂ॥48॥
ਕਿ ਜ਼ਨ ਗਰ ਜਵਾਨਸਤ ਵ ਹਸਤ ਪੀਰ॥ਬ-ਗੋਯੰਦ ਬੁਢੀਆ ਬਿਰੌ ਗੌਸ਼ਹਗੀਰ॥49॥
ਬਾਵਦ ਲਫਜ਼ਿ ਬੁਢੀਆ ਬ-ਹਿੰਦੀ ਜ਼ਬਾਂ॥ਬ-ਮਾਨੀ ਕਿ ਈਂ ਪੀਰਿ ਜ਼ਾਲਿ ਜ਼ਨਾ॥50॥
ਨ ਦੁਜ਼ਦੀਸਤ ਹਾਗਿਜ਼ ਮਿਆਨੇ ਸਗਾਂ॥ਨ ਪੈਦਾਸਤ ਸਾਰਕ ਦਰਾਂ ਬਦ-ਰਗਾਂ॥ 51॥
ਕਿ ਜ਼ਾਨੀ ਓ ਸਾਰਕ ਨ ਦਾਰੰਦ ਦੋਸਤ॥ ...52॥ਜੰਗਨਾਮਾ, ਸਫਾ 159, ਅਧਿ41

ਭਾਵਅਰਥ—

46. ਇਹ ਨਾਮਰਦ ਨੂੰ (ਜੋ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖ ਦੇਵੇ) ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਲੜਾਈ ਚੋਂ ਭੱਜ ਨਿਕਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਘੇਰਦੇ ਹਨ।

47. ਲੁੱਟ ਸਮੇਂ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਜਨਾਨੀ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਗਹਿਣਾ ਹੀ ਲੁੱਟਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਵਾਣੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਗੋਲੀ ਬਾਂਦੀ।

48. ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਸਗਾਂ ਵਿਚ ਵਿਭਚਾਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਇਹ ਭੈੜੀਆਂ ਰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਚੋਰੀ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

49. ਤ੍ਰੀਮਤ ਭਾਵੇਂ ਜਵਾਨ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਬੁੱਢੀ।ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਬੁੱਢੀਏ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੱਟ ਜਾ।

50. ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ 'ਬੁੱਢੀ' ਲਫਜ਼ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਾਲੀ ਤ੍ਰੀਮਤ।

51. ਇਹ ਸਗ ਨਾਂ ਚੋਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਇਹ ਸੰਨ੍ਹ ਮਾਰਦੇ ਹਨ।

52. ਵਿਭਚਾਰੀ ਤੇ ਸੰਨ੍ਹ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਇਹ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ।

(7) ਕੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਤੇ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਲਿਖੀ ਹੈ?

ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਗਲ-ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਦਰਜ਼ ਹਨ।ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਭੇਜੀ ਸੀ।ਚਿੱਠੀ ਫਾਰਸੀ ਸ਼ੇਅਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ 'ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ' ਹੈ।ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਨ 1706 ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਕਾਂਗੜ ਤੋਂ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।ਕਾਂਗੜ, ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ' ਤੋਂ 16 ਮੀਲ ਉਤਰ ਪਾਸੇ ਹੈ।

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਸੀ।ਸੋ, ਇਸ ਤੋਂ ਨਿੱਕਲੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਬਾਬਤ ਠੀਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ।ਇਸ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਜ਼ਾਤੀ ਚਲਨ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਉਸਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਨਾਲ ਬੀਤੇ ਹੋਏ ਵਾਕਿਆਤ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਮਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਭੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।ਲਿਖਦੇ ਹਨ-

ਚਿਹਾ ਸ਼ੁਦ ਕਿ ਚੂੰ ਬੱਚਗਾਂ ਕੁਸ਼ਤਹ ਚਾਰ।ਕਿ ਬਾਕੀ ਬਿਮਾਂਦਸਤ ਪੇਚੀਦਹ ਮਾਰ।75।

ਚਹ ਮਰਦੀ ਕਿ ਅਖਗਰ ਖਮੋਸ਼ਾ ਕੁਨੀ।ਕਿ ਆਤਸ਼ ਦਮਾਂ ਰਾ ਫਰੋਜ਼ਾਂ ਕੁਨੀ।76।

ਭਾਵ-

ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਜੇ ਮੇਰੇ ਚਾਰ ਬੱਚੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਪਰ ਅਜੇ ਤਾਂ ਕੁੰਡਲੀਦਾਰ ਫੌਜ (ਖਾਲਸਾ) ਬਾਕੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।75।

ਚੰਗਿਆੜਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਝਾਉਣਾ ਕੋਈ ਬਹਾਦਰੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਤਰਾਂ ਤਾਂ ਭੜਕੀ ਹੋਈ ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭੜਕਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।76।

ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।ਇੱਥੋਂ ਇਹੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਭੀ ਮਜ਼ਲੂਮ ਮਕਤੂਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸ਼ਹੀਦ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

*ਸਮਾਣਾ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ 17 ਮੀਲ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਪਾਸੇ ਹੈ।ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਹਾਦਰਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਸਮਾਣੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ।ਜਿੱਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਹੁਣ ਸਮਾਣੇ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਗੜ੍ਹੀ ਨਜ਼ੀਰ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਹੈ।ਇਹ ਪਿੰਡ ਪਟਿਆਲੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ 18 ਮੀਲਾਂ ਤੇ ਹੈ।ਇਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਭੀਖਨ ਖਾਂ ਪਠਾਣ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ।ਭੀਖਨ ਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਠਹਿਰਾ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਬਣਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਮਾਣੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਜਲਾਲੁੱਦੀਨ ਜੱਲਾਦ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਹੀ ਸੱਈਅਦਾਂ ਨੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਹੇ ਜਾਣ ਦਾ ਫਤਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।ਇਥੋਂ ਦੇ ਹੀ ਜੱਲਾਦਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਕੋਹੇ ਸਨ।ਤਾਹੀਏਂ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸੰਨ 1728 ਵਿਚ ਇਸ ਨਗਰ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਕਰਕੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।